

Publisert i Dagbladet i 1998

Geir Winje

Det nye livssynskartet

«Religiøse forestillinger og ideer formidles både i media og ellers i samfunnet i løsrevet form, som i en selvbetjeningsbutikk. De kan derfor settes sammen på ulike måter av den enkelte ...»

De færreste kaller seg «kristne», «humanister» eller «naturalister». Heller ikke «New Age» er noen gangbar merkelapp. Likevel er mange nordmenn religiøse, om enn på andre premisser enn før. Blant ungdom er denne tendensen tydeligere enn i andre aldersgrupper. Dagens ungdomsreligiøsitet antyder hvordan fremtidens religiøsitet vil bli.

I USA er religiøse temaer blant de største samtaleemnene for tiden. Religionsorienterte samtalegrupper på Internett er populære, og i selskapslivet diskuteres religion som aldri før. Dette fenomenet kalles av og til «God-Talk», og er nylig behandlet av Phyllis A. Tickle i «God-Talk in America» (New York 1997). Det er påfallende hvordan disse samtaler foregår løsrevet fra all «ekspertise» - verken teologer eller naturvitenskapsfolk trekkes inn i «God-Talk». I Norge opplever vi noe lignende: De færreste går i kirken, men stadig flere er likevel opptatt av religiøse spørsmål. Religionslærere i ungdoms- og videregående skole har gode tider hvis de utnytter denne interessen i tiden.

Mange bidrag til kartlegging av religiøsiteten i Norge har funnet sted de siste årene. Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) gjennomførte for eksempel i 1991 en omfattende undersøkelse som kaster et visst lys over det moderne livssynskartet. Denne viser at flere nordmenn enn før (særlig kvinner) tror på «alternative» fenomener som reinkarnasjon og astrologi, men verken denne eller andre undersøkelser er rettet spesielt mot ungdom.

På www-adressen <http://home.sol.no/~geiwinje/sporre.html> har jeg lagt ut et spørreskjema med 92 påstander om religion og livssyn, som ungdom mellom 15 og 20 år inviteres til å si seg enig i. Undersøkelsen henvender seg altså til en forholdsvis liten gruppe: Nettsurfere med interesse for religion og livssyn. De svarene jeg har fått tydeliggjør likevel det bildet religionssosiologien tegner. Cirka halvparten av innsenderne karakteriserer seg selv som «ikke religiøse», mens den andre halvparten fordeler seg på «litt religiøse» og «veldig religiøse». Til sammenligning viser NSDs undersøkelse at cirka 10 % av de cirka 1500 respondentene regner seg som «veldig religiøse», og cirka 25 % «ganske religiøse». Cirka 40 % regner seg som «verken eller», mens resten fordeler seg på ulike grader av «ikke-religiøs» og «vet ikke».

Bare én påstand mangler foreløpig tilslutning i undersøkelsen på Internett, nemlig «Jeg er satanist». Ellers har ungdommene fordelt seg mer eller mindre jevnt over alle de 92 påstandene. Noen av påstandene har dog fått særlig stor oppslutning: Noe over 50 % kaller seg ateister og ikke kristne. Et stort flertall tar avstand fra satanismen. Over halvparten sier seg enige i at «mennesket er et avansert dyr». Noe over halvparten påstår at de aldri ber, men overraskende mange (45 %) sier at de ber eller mediterer ofte eller av og til. Halvparten går aldri i kirken eller på religiøse møter, og et stort flertall hevder å tolerere alle religioner. De fleste har dessuten konfirmert seg (kirkelig eller borgerlig), men flertallet regner likevel ikke med å døpe eventuelle barn. De fleste liker julen, men velger det svaralternativet som poengterer at det «ikke er fordi det er en kristen høytid». Blant dem som tror på en gud, slutter flertallet seg til påstanden «Gud er god».

Det er påfallende at mange «blander» elementer som tradisjonelt hører hjemme i ulike religioner og livssyn. Cirka 40 % påstår at de er kristne, ateister, eller tilhører andre definerte livssyn. Denne gruppen krysser samtidig av ved påstander som tradisjonelt ikke hører hjemme i de samme kategoriene. Enkelte ateister tror for eksempel på astrologi, og enkelte kristne på reinkarnasjon. Noen human-etikere tror på usynlige vesener og noen agnostikere på spiritisme. På den annen side unngår 30 % å krysse av ved definerte livssyn eller religioner, og er altså innforstått med at de ikke kan plassere seg i en kategori med en bestemt merkelapp. Mange av disse regner seg som «litt religiøse», og halvparten av dem hevder i klartekst at «Jeg er en blanding av alt mulig og tror på litt av hvert».

Cirka 30 % av respondentene påstår at de er kristne, ateister eller tilhører andre definerte livssyn, samtidig som de faktisk krysser av for påstander som tradisjonelt hører hjemme i det livssynet de hevder å tilhøre. Denne gruppen forstår altså sitt eget livssyn i lys av «det tradisjonelle livssynskartet». Det nye livssynskartet er derimot preget av trosforestillinger som ikke uten videre passer inn i den tradisjonelle inndelingen av religioner og livssyn. Den moderne religiøsiteten, som er særlig tydelig blant ungdom, har et synkretistisk preg. Dette henger etter mitt syn sammen med minst tre forhold:

For det første en uttalt toleranse. Mange er prinsipielt åpne og lite skeptiske til religiøse forestillinger. I vår postmoderne eller senmoderne kultur forventes det ikke lenger at én

religion, én ideologi eller ett virkelighetsbilde skal gi svaret på alle de store spørsmålene. Vi kan i denne sammenhengen snakke om en «demokratisering» av religionen. Ingen ønsker at autoriteter - verken prester, lærere eller professorer - skal få bestemme hva eller hvordan en skal tro. For det andre kan det virke som om kristendommen etterlater seg et vakuum: Når kristne trosforestillinger forsvinner, dukker det opp nye. Dette er en konsekvens av det siste hundreårets sekularisering. For det tredje vokser dagens unge opp i et samfunn preget av større pluralitet enn det dagens 40-åringer opplevde i sin ungdom. Denne nye pluralismen henger sammen med både immigrasjon og de siste tiårenes nyreligiøsitet. Deler av 60- og 70-tallets alternativkultur inngår i dag i det etablerte, noe for eksempel Alternativt Nettverk viser. Dessuten har mange etter hvert besøkt andre verdensdeler, og synes de kjenner litt til fremmede kulturer og religioner.

Det kommer stadig reportasjer fra Tibet og andre eksotiske land rett inn i stua til folk, og denne strømmen av informasjon åpner for en ny type tenking: Vi vet tilsynelatende så mye mer om så mange flere temaer enn for noen tiår siden. Dette fører også til en demokratisering på livssynsmarkedet, og mange har utviklet et både pragmatisk og relativistisk forhold til religion: Det er ikke så nøye hva vi tror, bare troen gir oss noe.

En parallell til denne demokratiseringen finner vi i legevitenskapen. Moderne mennesker lar seg ikke uten videre henvise til legens autoritet når det er spørsmål om sykdom og helse. Helse er blitt førstesidestoff, alternative medisinere tjener godt, og Internett-sidene om helsespørsmål opplever stor trafikk. Også legevitenskapen er demokratisert. Folk vet eller tror de vet mer om medisin enn før, og velger oftere selv hva slags behandling de vil ha.

Religiøse forestillinger og ideer formidles både i media og ellers i samfunnet i løsrevet form, som i en selvbetjeningsbutikk. De kan derfor settes sammen på ulike måter av den enkelte «kunde», dersom kunden ønsker å komponere sitt private livssyn fremfor å akseptere et helt trossystem. Dette er mulig fordi tradisjonelle religioner ikke lenger gir noen total virkelighetsforståelse for flertallet. Mange stoler mer på vitenskapen enn på kirken, men de fleste stoler aller mest på seg selv og sin egen dømmekraft. Verken professoren eller presten er lenger selvsagte autoriteter.

De reelle valgmulighetene er større enn før når det gjelder religiøs og kulturell tilhørighet, men livssynskartet er ikke så oversiktlig og enkelt som før. For 10 - 20 år siden fantes det for eksempel ingen kriminelle religiøse miljøer i Norge. I dag finnes slike miljøer på livssynskartet, selv om det for flertallet er en ganske høy terskel til for eksempel satanismen.

Når ungdom vurderer ulike religioner og livssyn, er det lite vesentlig hvilke dogmer de forfekter. Astrologi er like akseptabelt som spiritisme, og kristne dogmer kan aksepteres på lik linje med østlige forestillinger om for eksempel reinkarnasjon. Når en religion eller et religiøst miljø vurderes negativt, er det fordi det synes å bryte med grunnleggende menneskerettigheter. For eksempel er det mange unge som er negative til Jehovas Vitner -

ikke fordi vitnene benekter kirkens treenighetslære, men fordi de oppleves som udemokratiske og strenge.

De færreste unge tror på himmel eller helvete i tradisjonell forstand, og religion knyttes sjelden til begreper som synd, straff og frelse. Religiøsitet er snarere knyttet til selvutvikling og spenning enn til det gamle spørsmålet om evigheten. Tradisjonell religion er lite viktig, noe som fører til en form for religiøs fristilling. Dette åpner i sin tur for en mer utradisjonell religiøsitet, som ikke er så lett å plassere på det tradisjonelle livssynskartet. På det nye livssynskartet er det derimot plass til elementer fra både tradisjonelle og utradisjonelle livssyn, - elementer den enkelte fritt kan benytte.